

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Irodalomtudományi Doktori Iskola
Irodalomtudományi Doktori Program

Horváth-Márjánovics Diána

**ÖRÖKÖLT BLENDÉVEL LÁTNI
AZ 1960-AS ÉVEK PRÓZÁJA ÉS A MÉSZÖLY-HAGYATÉK**

A DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

A doktori iskola vezetője:
Prof. Dr. P. Müller Péter

Témavezetők:
Prof. Dr. Thomka Beáta
Dr. Szolláth Dávid

Pécs, 2019

Tartalom

1. A disszertáció célkitűzése, módszertana
2. A disszertáció felépítése
3. Összegzés
4. Dr. Bazsányi Sándor (PPKE BTK Esztétika Tanszék) opponensi véleménye
5. Dr. Szabó Gábor (SZTE BTK Magyar Irodalmi Tanszék) opponensi véleménye
6. Válasz az opponensi véleményekre
7. Szakmai önéletrajz
8. Publikációs jegyzék

1. A disszertáció célkitűzése, módszertana

Doktori disszertációm Mészöly Miklós első pályaszakaszában keletkezett műveit a korabeli próza korlátait meghaladó munkákként tárgyalja. Alaptézisem szerint a rendre újabb gondolati problémákat, poétikai megoldásokat érvényesítő Mészöly-mű a sematikus megértési mintáktól, formálási módozatoktól eltérően keletkezett. A szerző első pályaszakaszához kötődő munkákra koncentrálo értekezés két fő célt irányoz: 1.) egyrészt teljesíteni igyekszik azt a filológusi feladatot, mely a Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratárában található Mészöly-hagyaték korábban ismeretlen autográf feljegyzéseinek, gépiratainak publikálásával tárja fel a szerző műveit közvetlenül alakító tényezőket; 2.) másrészt az eddig lappangó hagyatéki anyagok genetikus szemléletű vizsgálatának eredményeit hasznosítva kimutatja, hogy a – kortárs alkotók szemléletmódját alakító, máig ható – Mészöly-mű mely poétikai eljárásokkal újíttotta meg a magyar prózanyelvet.

A Petőfi Irodalmi Múzeum Mészöly-hagyatékához 2016 novemberében kaptam hozzáférést. A kutatás folyamán a hagyaték tartalmának adatoló katalogizálását végeztem; az anyaggyűjtés során épülő adattárban tételesen jegyeztem azokat a dokumentumokat, amelyek Mészöly irodalmi tevékenységéhez kapcsolódnak, az életmű részleteinek megismerését segítik. A munka haladványáról a 2017-es Mészöly Miklós Emléknapon, a Mészöly Egyesület *Egyetemesség és lokalitás* című konferenciáján, a 2018-as Szekszárdi Magasiskola – Írói Alkotótábor és Mesterkurzus tudományos ülészakán és a Pannon Egyetem *Kánon és komparatiztika. A kánonok többszólamúsága a kelet-közép-európai kontextusban* című nemzetközi konferenciáján, illetve az *Anafora* 2019/1-es és az *Irodalomtörténet* 2019/4-es lapszámának összegző tanulmányában számoltam be.

A Mészöly-szövegtörzs filológiai vizsgálata során egyes korábbi forráskiadások módszertana, szemléletmódja a hagyaték eddig feldolgozatlan anyagait illetően fontos támpontként szolgált. A *Műhelynaplók* bevezetőjében Thomka Beáta hangsúlyozza, hogy a közreadott kézirat anyag a Mészöly-opus genetikai megközelítéséhez kínál termékeny szempontokat, s Urbanik Tímea ugyancsak a genetikus kritika segítségével veszi górcső alá a Mészöly-próza intratextuális kötődéseit. A dinamikus szövegfogalom-koncepción alapuló genetikus kritika legfontosabb kutatási feladatáknaként „a változásban, keletkezésben lévő szöveg vizsgálatát nevezi meg”.¹ A Mészöly-műveket tekintve e felfogás különösen termékenynek bizonyul: a folytonos átírás, újrakontextualizálás, redukció a szerző jellemző eljárása.

¹ KELEVÉZ Ágnes, *A keletkező szöveg esztétikája. Genetikai közelítés Babits költészetéhez* (Budapest: Argumentum Kiadó, 1998), 9.

Az elemzett szövegtörzs kijelölése kapcsán fontos volt tisztáznom a korai pályaszakaszban keletkezett Mészöly-mű fogalmát. A korai művek definiálásakor nehézségek mutatkoznak, melyek a megkésett pályakezdéssel magyarázhatók. Az írói pálya hosszan elhúzódó kezdeti szakasza nem a szerző kései eszmélkedésével magyarázható, sokkal inkább történelmi okokra, cenzurális tényezőkre vezethető vissza. A pályáiv törésének okozója egyrészt a háború, a kényszerű katonai szolgálat, melynek emlékényaga a szerző számos munkájában tetten érhető. A Mészöly-művek „mesterségesen késleltetett siker”-ének² másik oka irodalompolitikai tényezőkre vezethető vissza. A Rákosi-éra időszakában keletkezett irodalmi produktumokat értékelő kultúrpolitika – a kortárs megszólalásmódot tekintve szubverzív – Mészöly-művet hosszú éveken keresztül az irodalmi színtér szélére szorította. Amint tehát a *korai* Mészöly-prózát az első pályaszakaszt jelölő fogalomként használom, nem csupán az írói zsenyéket magába foglaló szövegtörzshöz utalok (*Vadvizek* [1948] s egyes korai folyóirat-publikációk), hanem a szilencium alatt közreadott munkákat (*A bánatos medve* [1954], *Hétalvó puttonyocska* [1955], *Fekete gólya* [1960], *A hiú Cserép-királykisasszony* [1964], *Az elvarázsolt tűzoltózenekar* [1965]) és a cenzurális okokból megkésett pályakezdés időszakában kiadott, Mészöly első jelentős műveiként kanonizálódott írásokat (például a *Sötét jelekben* [1957] megjelent *Magasiskola*, *Az atléta halála* [1966], *Jelentés öt egérről* [1967], *Saulus* [1968]) is e szövegcsoporthoz tartozónak tekintem.

Az értekezés törekvése, hogy a Mészöly-recepció bevett – kiváltképp a kanonikus művekre koncentráló – elemzési eljárásainak revíziójaképp, a korai Mészöly-kötetek újradolgozásának tanulságait hasznosítva az első pályaszakasz kevésbé elemzett írásait is bevonja a vizsgálódásba. A disszertációban így eshet szó az 1957-es *Az ablakmosó* című példázatos drámáról; a *Vadvizek* kötet kapcsán a *Kirándulás* vagy a *Berta nővér* zsenyéiről; *Az atléta halála* regényszövegébe ágyazott, *Erdei verseny* című fabulával összefüggésben Mészöly szilencium alatt írt állattörténeteiről (*A bánatos medve*, *A kiskutya meg a szamár*, *Elment a tyúk vándorolni*, *Csengős bárány*) vagy a *Sötét jelek* szövegvariánsai kapcsán *A mulasztás* és a *Papur* című novellákról.

² SZOLLÁTH Dávid, „Mészöly sikeres kudarcai, avagy kifelé a realizmusból”, in MÉSZÖLY Miklós, *Sötét jelek* (Budapest: Jelenkor Kiadó, 2019), 449.

2. A disszertáció felépítése

A disszertáció az I. fejezetben tárgyalt módszertani elvek ismertetését követően a Petőfi Irodalmi Múzeum Mészöly Miklós-hagyatékának korai pályaszakaszhoz kötődő anyagait vizsgálja. A II. fejezet a PIM-ben zajló hagyatéki kutatás eredményeit ismerteti, s az írói pálya első szakaszában keletkezett műveihez kapcsolódó, az alkotói műhelymunka különféle szakaszait dokumentáló anyagokra koncentrálni áttekintést ad a múzeumi hagyatékról.

Az értekezésben hangsúlyozott megállás, hogy a Mészöly-életmű alakulástörténetének lényegi jellemzője a formai-műfaji diverzitás. Az írói életpálya különböző szakaszai a szerző tudatos, önelemző alkotásmódjának, teoretikus beállítottságának ismeretében jellemezhetők; az életmű darabjai számos esetben elméleti kérdésekre adott írói válaszként értelmeződnek. Mészöly a munkáit ösztönző gondolati problémákról esszéiben, naplóbejegyzéseiben, interjúiban szól. A szerző szerint két parabolaregénye, *Az atléta halála* és a *Saulus* egymással összefüggésben értelmezendő: „tulajdonképpen az *Atléta* problematikáját szeretném a *Saulusban* »magasabb« szintre emelni. [...] Ahogy az *Atlétában* se közönyről volt szó (éppen ellenkezőleg!) – a *Saulusban* még kevésbé lesz.”³ A *Pontos történeteket* Mészöly a példázatos formálásmóddal szakító szöveggé interpretálja,⁴ a *Filmet* pedig – s ebben a szerzői analízis és a recepció jelentősen egyezik – az életmű alakulástörténetét tekintve zárványként gondolja el.⁵ Mikor tehát az értekezés a Mészöly-életmű első szakaszában keletkezett munkákról szól, a fentieket mérlegelve helyezi a disszertáció fókuszpontjába a példázatos szövegekként értelmezett korpuszt s az azzal radikálisan szakító *Pontos történetek, útközben* szövegét.

A disszertáció III. fejezete az életmű első szakaszában keletkezett Mészöly-parabola kontextualizáló vizsgálata. Az *Exkúrus a kontextusról* című rész a parabolaregényekről folytatott diskurzust felidézve szól a magyar irodalom 1950-es éveket követő prózapoétikai változásairól; majd cáfolni igyekszik azt a magyar irodalomtörténet-írásban megcsontosodott elképzelést, miszerint a többszólamúság és a példázatosság viszonya feszültségként írható le. Az exkúrus – a példázat műfaji variációinak szemléltetéseképpen, az értekezés kereteire

³ MÉSZÖLY Miklós, „Naplójegyzet az *Atlétához* és *Saulushoz*”, in MÉSZÖLY Miklós, *Az atléta halála* (Budapest: Jelenkor Kiadó, 2017), 213.

⁴ „[a]z a fajta realizmus, amellyel most kísérletezem számomra azért nagyon izgalmas, mert módot ad arra, hogy más területen keressem a többértelműség esztétikai szépségeit, melyeket eddig a parabolában, az áttételességekben tudtam csak megtalálni. Itt viszont mintha egy ablak nyílt volna számomra arra, hogy (nyilván nem nóvum) a legvégtelenebb és leggazdagabb többértelműséget a tulajdonképpen legélethelyesebb perspektívában találom meg. A konkrét valóságban.” MÉSZÖLY Miklós, „Megszerkesztett spontaneitás. Béládi Miklós beszélgetése”, kiad., előszó, MÁRJÁNOVICS Diána, *Jelenkor*, 1. sz. (2018): 58. (Kiemelés: M. D.)

⁵ ALEXA Károly és MÉSZÖLY Miklós, „Hatvan év után”, hozzáférés: 2019.08.12,

<http://dia.pool.pim.hu/html/muvek/MESZOLY/meszoly00163a/meszoly00207/meszoly00207.html>.

tekintettel – röviden elemzi a Mészöly-parabolákkal közel egyidőben keletkezett, ideáltipikus szövegeket: Sánta Ferenc moralizáló példázatát (*Az ötödik pecsét*, 1963) és Déry Tibor nyitott szerkezetet mutató, több architextuális elemet magába foglaló parabolaregényét (*G. A. úr X-ben*, 1964).

A *Mészöly-parabola genetikai vizsgálata* című IV. fejezet a *Magasiskola* (1956), *Az ablakmosó* (1957), *Az atléta halála* (1966) és a *Saulus* (1968) ezidáig hagyatékban lappangó szöveganyagát felhasználva szól az eltérő poétikai sajátosságokat mutató mészölyi példázatokról. A *Magasiskola* előszövegeit vizsgáló alfejezet kitér a kisregény létrejöttét ösztönző intertextuális tényezőkre, s a hatalmi példázatként értelmezett parabola elemzése folyamán pontosítja a keletkezéstörténet részleteit. A magyar abszurd dráma korai reprezentánsaként számontartott *Az ablakmosóról* szóló alfejezet Mészöly darabját képletszerű textusként interpretálja, melyben a szerző a szilencium alatt korlátozott művészi létet helyezi középpontba. A kihagyásos, alineáris szerkezetet mutató, formabontó narrációs megoldásokat alkalmazó *Az atléta halálát* tárgyaló alfejezet a Mészöly-regény szubverzív eljárásaira, a kortárs prózapoétikát meghaladó formálásmódjára hívja fel a figyelmet. A IV. rész *Saulusról* szóló záró alfejezete a Petőfi Irodalmi Múzeum Mészöly-hagyatékát feldolgozó kutatás eredményeinek közzétételével és a regény pretextusainak elemzésével cáfolja a szerzői megnyilatkozást, miszerint a *Saulus* megírásakor Mészöly tartózkodott a forrásmunkáktól.

Az értekezés a *Pontos történetek, útközben* című regényt az első pályaszakaszhoz tartozó munkáktól lényegileg különböző, határpontot kijelölő műnek tekinti, ezért a szöveget külön fejezetben tárgyalja. A regény kanonikus státusza a recepció jelen állása szerint problémás. Az 1970-ben publikált kötet Mészöly egyik legkritikábban emlegetett regénye. A disszertáció a szöveg marginális helyzetére, a *Pontos történetek, útközben* – korábban revíziót igénylő pontossággal rekonstruált – keletkezéstörténetére s főképp a hagyatéki anyagok gazdagságára tekintettel fordít kiemelt figyelmet a regénynek.

A *Pontos történetek, útközben* poétikai újdonsága autobiografikus tényezőkre is visszavezethető; a mű idegen élményanyagon alapul, Mészöly regényében Polcz Alaine magnószalagon rögzített történeteit írja újra. A *Pontos történetek, útközben* recepciója a hanganyag létezését illetően többször megfogalmazta kételyeit. Az értekezés a regényhez kötődő értelmezések ezen vakfoltjait igyekszik megszüntetni. A hagyatéki kutatás jelentős eredménye azon szöveganyagok feltárása, melyek a Polcz-féle hangfelvétel leirataként azonosíthatók.

3. Összegzés

A Petőfi Irodalmi Múzeumban és szekszárdi Mészöly Miklós Emlékházban folytatott kutatásom megerősíti, hogy az irodalomtörténeti relevanciával bíró kéz- és gépiratos dokumentumok jelentős része a PIM-ben található, a múzeum kéziratárának korábban feltáratlan hagyatéki anyaga pedig nagyfokú heterogenitást mutat. A kutatás folyamán feldolgozott dokumentumok az életmű egészéről – a pályakezdés szövegeiről, a szilencium alatt írt mesékről, a színdarabokról, versekről, a nagyepikai munkákról (egyebek mellett a *Magasiskoláról*, *Az atléta haláláról*, a *Saulusról*, a *Filmről*) s az oeuvre kései szakaszában keletkezett írásokról (*Megbocsátás*, *Sutting ezredes tündöklése*, *Családáradás*) – átfogó képet adnak. A palliumok nem csupán a szövegváltozatokra koncentrálok, műimmanens poétikai elemzés szempontjából jelentősek; egyes tételek a szerzőhöz kötődő irodalmi kapcsolati háló felrajzolását, az alkotói közeg feltérképezését, a kortárs külföldi recepció megismerését segítik.

A kortárs társadalmi jelenségek, illetve a Mészöly-mű poétikai eljárásai közötti összefüggés vizsgálata különösen az első pályaszakaszt illetően megkerülhetetlen. A szilencium tapasztalata később is jelentős írói materiának bizonyult; csakúgy, mint azok az autobiografikus események, melyek a fronton töltött időszak kitörölhetetlen emlékképeiként rögzültek. A hagyatéki kutatás megerősíti, hogy Mészöly Miklós intranzigens, a hatalomnak minimális engedményeket sem tévő alkotóként említendő; az értekezésben a hagyatéki anyagok elemzésével megmutatkozik a cenzúra kijátszásának, a represszió kivédésének mészölyi stratégiája.

A kutatás fontos fejleménye azon naplóbejegyzések feltárása, melyekről az összevetést követően bebizonyosodott, hogy nem szerepelnek a tizennégy füzetet magába foglaló *Műhelynaplók* kötetben, később kerülhettek köztulajdonba. A PIM-ben található füzetek bejegyzései – a *Műhelynaplók*ba foglalt anyaghoz hasonlóan – az olvasónaplók rendeltetését töltik be; az idézetek, gondolat kísérletek az alkotói műhelymunka különféle szakaszait dokumentálják, a naplók a szerző műveinek előmunkálatait, a tájékozódás folyamatát, illetve Mészöly irodalmi és természettudományos érdeklődését mutatják. A jegyzetanyag azonban némiképp árnyalja azt a – *Műhelynaplók* közreadói bevezetőjében hangsúlyozott – állítást, miszerint Mészöly jegyzetei nem tartalmaznak személyes megnyilatkozásokat. A művek autobiografikus forrásainak felfedését célzó filológiai vizsgálat az önéletrajzi műfajokkal szoros kapcsolatban álló munkák esetében kevésbé érdekes, a Mészöly-alkotásokat illetően azonban jelentős fejleményekkel szolgálhat, ugyanis a személyes megnyilatkozásoktól különösképp tartózkodó szerzői alkatról alkotott imázs a referenciális elemeket eddig elfedte, csak ritka esetekben engedte láttatni. A hagyatéki naplóbejegyzései alátámasztják Nagy

Boglárka – Mészöly–Polcz-levelezéskötet kapcsán tett – állítását, miszerint a szöveganyag annyiban módosíthatja, újraértelmezheti az eddigi Mészöly-olvasatokat, amennyiben egyes művek eddig rejtett faktuális elemeire mutat rá.

Ezen faktuális elemeket érvényesítő mészölyi írásmódról szólnak az értekezés műelemzéseket közlő fejezetei (IV–V.). A disszertációban kiemelt figyelmet fordítottam a *Pontos történetek, útközben* pretextusaira. A Polcz Alaine-től származó szöveganyag jelentős hányada egyértelműen megfeleltethető a regény egyes részeinek; ugyanakkor fontos hangsúlyozni: a szinoptikus vizsgálat tanúsága szerint a *Pontos történetek, útközben* alkotási folyamata korántsem a direkt átvétel, pusztá kompiláció eljárásán alapul. A dokumentumigényű Polcz-hanganyagot újraíró mű – a szerzői megmunkálást követően – azokat a poétikus jegyeket viseli magán, melyek az 1960-as években megfogalmazott írói törekvést (a korszak irodalmi kontextusát tekintve rendhagyó módon) igyekeznek beteljesíteni. A *Pontos történetek, útközben* esetében a *szerezőség* problémaként tételmeződik. A regényszöveg nem egyetlen írói individuumhoz kötött. A szövegben az átvétel, átírás művészi eljárásaként érvényesül. A regényszöveg vizsgálata azokat az alapvető – Roland Barthes vagy Michel Foucault megállapításai kapcsán köztudott, újabban a metafilológia szerzői által is fókuszba állított – elméleti megfontolásokat hívja elő, melyek a *szerező* fogalmát nem axiómaként használják. Mészöly átírási technikáinak elemzése során a szöveg sajtószerezésére tekintettel lévő alkotásmódot ismerhetünk meg, a szöveg dinamikus felfogásáról értesülhetünk.

Az értekezés a kutatás távlati lehetőségeire is felhívja a figyelmet. A módszertani elveket tekintve a hagyaték tartalmának teljeskörű elemzése a dolgozatnak nem lehetett célja, a teljes korpusz feldolgozása a kutatás folytatásaképpen teljesítendő. Az értekezés egyúttal előmunkálatként is értelmezhető, mely a Mészöly-művek – kutatócsoportban megvalósítandó – kritikai kiadásának jövőbeli munkálatait igyekszik elősegíteni.

4. Dr. Bazsányi Sándor opponensi véleménye

Horváth-Márjánovics Diána doktori értekezésében világosan kijelöli és meggyőzően be is teljesíti kettős célját: egyrészt fontos filológusi munkát végez a Mészöly-hagyaték feldolgozása terén, másrészt megfontolandó értelmezői ajánlatokat körvonalaz a genetikus szövegértelmezés jegyében. E kettős módszertani fedezet garantálja, hogy munkája hozzásegíthet ahhoz, hogy jobban (élesebben és talán kicsit másképpen) lássuk a Mészöly-próza több szempontból is (például esztétikai, műfajelméleti, hatástörténeti stb. szempontokból) kitüntetett helyét az 1960-as évek irodalmiságában, és hogy az alkati-etikai gyökerezettségű intranzigens Mészöly-poétika fényében jobban lássuk annak (könnyen és részben jogosan feledésbe merülő) irodalmi környezetét.

A hatvanas évekbeli Mészöly-epika környezetének leírásához joggal használja a dolgozatíró a parabola műfaji kategóriáját. És persze a Mészöly-alkotások vonatkozásában még több joggal teszi ezt kritikai szempontból. Ahogyan olvashatjuk például az 58. oldalon: „Úgy látom, a műfaj történeti vizsgálódás felülírhatja azt a – magyar irodalomtörténet-írásban meghatározó – elképzelést, miszerint a többszólamúság és a példázatoság viszonya feszültségként írható le.” Ezt a feszültséget, a feszültség fokozódásának ívét írja le – egyfajta műfaji, azon belül műfaj-átválozási narratívát alkotva – a *Magasiskola*, *Az ablakmosó*, *Az atléta halála* és a *Saulus* genetikus megközelítéseivel; majd ezután a dolgozat átbillen egy teljességgel más epikai térbe, tudniillik a *Pontos történetek, útközben* szövegvilágába, amelyet a dolgozatíró által idézett Mészöly maga is egyfajta aspektusváltásként érzékel: „Egy biztos: pontosan ellenkezője a *Saulus*nak.” (124.) És ezzel együtt ellenkezője, vagy legalábbis következményes ellenpontja a *Saulussal* beteljesített műfajértelmező epikai sornak. (Innen nézvést még akár fordított sorrendben – az 1970-ben megjelent mű felől, azaz valamiféle retrospektív hermeneutika jegyében – is lehetett volna tárgyalni a választott Mészöly-műveket. A lehetséges szerkezetek közül a dolgozatíró, jó okkal, a legkézenfekvőbb mellett döntött, azt bontotta, dolgozta ki.)

Tehát nem is annyira kifejtett elemzéseket kapunk Horváth-Márjánovics Diánától, mint inkább határozott módszertani ajánlatokat. Ami ökonómiai szempontból jogos döntés, és még akár vezethetett volna ahhoz is, hogy az értekező rövidebbre fogja a harmadik nagyobb fejezet exkurzusát, benne Sánta és Déry regényeinek tárgyalását, vagy éppen felszámolva beépíti annak meglátásait a soron következő fejezetbe. Ámde döntésének műfajelméleti és műfaj történeti szempontból védhető szerkezeti sajátossága nem von le semmit a gondolatmenet érdeméből: szépen, fokozatosan értelmeződik, válik nyitottá (és nem homályossá) a parabola

fogalma a Mészöly-szövegek fényében. Még akár – merthogy ez is beleférne a dolgozat nyelvi-szemléleti terébe – le is lehetne cserélni valamely másik fogalomra. Mondjuk a *történet* semleges, ámde semlegességében *pontos* fogalmára – hogy játékosan, de komoly szándékkal szóba hozzam a műfajértelmező narratíva végére helyezett Mészöly-mű címét. (A már említett lehetséges, a megvalósult szakmunka fordítottjaként felépülő dolgozatszerkezet nyelvi terében ezt talán nem is lehetne másképpen tenni: nem *történetek*nek nevezni a *paraboláknak* is nevezhető, legelsősorban *pontos*ságelvű, egyre *pontosabb*, a *pontos*ságra összpontosító, Mészöly szavával: *redukáló* műveket.) Már csak azért is, mert az *Episztemológiai összefüggések: a példázat architextusa és a modern parabola* című alfejezet egyik hangsúlyos helyén idézett Kafka-regény elbeszélője is csak ezt a szót használja a vidékről jött emberről szóló szövegbetét (egyúttal *A törvény kapujában* című novella) kapcsán. És a dolgozat 66. oldalán hozott Kafka-mondatban sem az a kifejezés szerepel, amelyet a fordító Szabó Ede (talán a szóismétlés elkerülése végett, talán valamiféle tudatos vagy öntudatlan műfaji elvárás jegyében) választott, következésképpen a dolgozatbeli idézetben is ez áll, tudniillik a „példázat” erős – a másban erős Kafka-szöveg esetében túlságosan erős – műfaji kategóriája. Hanem a „történet” szó. (Mint ahogyan a börtönlelkész és Josef K. szövegértelmező beszélgetése során is mindvégig ez a szerényebb és pontosabb megjelölés olvasható.) Jóllehet, a dolgozatíró nem arra vállalkozott, hogy diskurzus-anarchistaként nemet mondjon egy hagyományos alapszerkezetű, ámde számos modern változáson átesett műfaji kategóriára, hanem hogy a Mészöly-művek segítségével érdekessé, problémaérzékeny és nyitottá értelmezze azt. Mindenesetre Mészöly fokozatosan kilépett a példázat műfajából, és talán erre biztat minket is. Ámde ennek a biztatásnak csak módjával engedhetünk akkor, amikor történetesen a hatvanas évek irodalmiságáról kívánunk értekezni. Pontosabban a hatvanas évek tágabb irodalmi összefüggésében vizsgáljuk a hatvanas évekbeli Mészöly-prózát, amely éppenséggel nemet mond a hatvanas évek bejáratott és kiüresedett irodalmiságára, azazhogy fokozatosan eltávolodik tőle. Horváth-Márjánovics Diána rendelkezik azzal a gyakorlati bölcsességgel, amely szükséges ennek a módszertani billenékenységnek a kezeléséhez.

A tárgyalt korszak (és azon belül a Mészöly-életmű) vonatkozásában szükségszerű döntés, hogy a filmes adaptáció művészetközi kérdése, egyáltalán a film szempontja többször is felbukkan a gondolatmenet során. Innen nézvést, ha már tárgyalásra került Sánta parabolaregénye az exkúrsusban, nyugodtan szóvá lehetett volna tenni, természetesen értelmező-értékelői hangsúllyal, Fábri Zoltán filmjét is. Mint ahogyan az irodalom és a színház (furcsán megvalósult, illetve kultúrpolitikailag abortált) találkozása, vagyis *Az ablakmosó* kapcsán is bátran lehetett volna határozottabban érinteni a parabolisztikus-didaktikus dráma

különböző változatait, előzményeket, utózmányokat. Merthogy *Az atléta haláláról* szóló fejezet záró következtetésének a Mészöly-életmű tágabb kulturális-művészeti környezetében, annak akusztikai terében is megvan a maga helyi értéke – már csak az értekezés címében szereplő „az 1960-as évek prózája” kifejezés minél átfogóbb értelmében is: „Mészöly *Az atléta halálában* tehát egy nyitottabb példázatmodellt működtet, mint a *Magasiskola* vagy *Az ablakmosó* esetében. Ez a sajátos parabolikus beszédmód, amelynek bemutatására a záró alfejezetben is törekszem, s amelyben állításom szerint megragadható, hogy Mészöly Miklós miképpen távolodott el az 1960-as években a didaktikusan példázatos formálástól.” (110.) Továbbá amikor a *Pontos történet, útközben* genetikus elemzése során az értekező felhívja a figyelmet a regényszöveg „pretextushoz képest nagyfokú [...] vizuális intenzitására” (148.), akkor nem tudok nem gondolni ennek tágabb összefüggéseire a Mészöly-életművön belül – amit egy takarékosan pontos utalással nyugodtan megjeleníthetett volna a „fényre ítéltség” camus-i-mészölyi alapbelátását egy helyütt hangsúlyozó Horváth-Márjánovics Diána. Ezek az értelmezői lehetőségek a doktori értekezés publikálása során akár kiaknázhatóak.

Túlzó(nak tűnő) állításra csak egy helyen, a külföldi publikálás lehetőségét kihasználó vagy nem kihasználó Mészölyre vonatkozó analitikus megjegyzéshez fűzött lábjegyzetben akadtam. A fontos megjegyzés: „Amint azt a [Mészöly–Polz-]levelezéskötet közreadója [Nagy Boglárka] is hangsúlyozza, a küldemények megdönteni látszanak a vélekedést, miszerint Mészölyt nem érdekelte műveinek külföldi kiadása.” A túlzó lábjegyzet pedig: „A kutatás ezen fejleménye Márton László állítását látszik cáfolni, miszerint Mészöly nem tartotta fontosnak a külföldi kapcsolati tőke kiépítését”. (42.) Míg a levelek közreadója Mészöly hetvenes évekbeli viselkedéséről beszél, addig a fiatalabb író társ a nyolcvanas évekbeli Mészöly magatartását említi. Bár ki tudja – a dolgozatíró mindenestre jóval jobban tudhatja, mint én –, miféle pontosító, árnyaló önéleírásokra bukkanhatunk még a Mészöly-hagyaték feltárandó zezugaiban, többek között a „külföldi kapcsolati tőke” ápolása vagy nem ápolása tekintetében.

Hadd emeljek ki a dolgozat számos értékes részmegállapításai közül néhányat. Ahogyan például az értekező a *Saulusról* szóló fejezetben, a 120. oldalon egymás mellé állítja, pontosabban egymás után tárgyalja Pomogáts Béla transzcendáló, azaz a zárt szövegvilágon túlra, a pálforduláson túlra tekintő értelmezését és a megvalósult Mészöly-regény nem megvalósult alternatíváját, *A bárányok kapujában* tervezetét. Vagy ahogyan az 1970-es mű, a fordulatértékű *Pontos történetek, útközben* tárgyalása során betájolja az alakuló Mészöly-poétikát a francia új regény (a franciául olvasó Mészöly számára ekkor már magyar nyelven is elérhető) ajánlatához: „Mészöly ugyanakkor – a Robbe-Grillet-i programtól alapvetően eltérő módon – az antropocentrizmus érvényességét nem kérdőjelezi meg; sőt, a realitás

megragadásához a szubjektív látásmód szükségességét feltételezi.” (129.) Más szóval úgy tanul Robbe-Grillet-től regénypoétikát, hogy közben nem felejt el Camus egzisztenciális-antropológiai tanítását sem. És végül fontos kiemelni a dolgozatíró kiemelését, amely érvényes, azaz nem csupán az 1970-es regény, hanem a Mészöly-epika értelmezésében kifejezetten haszonnal kiaknázható logikai láncra fűzi az alábbi szempontokat: *személytelenség – társadalmi nem – testiség – kiszolgáltatottság – állat*. Nézzük tehát a 153. oldalon olvasható ajánlatot: „A regénytérben a narrátor személye – amint azt a fenti szövegrészek és a narrátori individuum semlegesítésére irányuló szerzői eljárások mutatják – többnyire háttérben marad, társadalmi neme azonban számos szöveghelyen jelentéssé válik. Amennyiben a narrátor vizsgálatakor Punday koncepciójának alapvető elemzési szempontját érvényesítjük, és megvizsgáljuk, hogy az elbeszélő teste a narratívában miként érvényesül, s milyen szerepet játszik a történet alakulásában, a recepcióban eddig kevésbé hangsúlyozott meglátásokra juthatunk.”

Összességében Horváth-Márjánovics Diána doktori értekezését kiváló szakmunkának tartom, olyannak, amely szervesen illeszkedik a Mészöly-kutatást meghatározó témavezetői, egyúttal Mészöly-monográfusok, Thomka Beáta és Szolláth Dávid teljesítményeihez. Olyan filológiai alapozású életműszakasz-értelmezésnek, amely fontos hozzájárulás a Mészöly-életmű több irodalmi-irodalomtudományi műhelyben (Pécsi Tudományegyetem Irodalomtudományi Doktori Iskola, Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézet, Jelenkor Kiadó, Mészöly Miklós Egyesület) folyó újragondolásához, azon belül a Mészöly-hagyaték értelmezői igényű feldolgozásához.

Egyértelmű lelkesedéssel ajánlom a doktori értekezést a nyilvános vitára.

Dr. Bazsányi Sándor

egyetemi docens

PPKE Filozófiai és Művészettudományi Intézet

Esztétika Tanszék

Piliscsaba, 2019. 11. 23.

5. Dr. Szabó Gábor opponensi véleménye

Az értekezés Mészöly korai pályaszakaszát vizsgálva azokat a formajegyeket, narrációs és egyéb poétikai megoldásokat igyekszik rögzíteni, amelyek a kortárs prózanyelv konvencióin túlmutató, azokat revideáló sajátosságokként értelmezhetők az életmű eme szakaszában. Alapvető módszertani irányként a korpusz genetikus vizsgálata határozza meg a dolgozat szemléletét, a folytonos átírásban, újrakontextualizálásban alakuló Mészöly-próza formálódásának, „a szerzőt vezérlő poetológiai törvényszerűségek” megismerése, a keletkezés tágabban értelmezett történetének rekonstruálása.

Mindehhez természetesen a legmegfelelőbb szakmai háttérrel nyújtja az a tény, hogy a disszertáns 2016-tól a PIM Mészöly-hagyatékának kutatója, aki eredményeiről már több hazai és nemzetközi konferencián is beszámolt. Azaz: nem csupán az életmű és a vele kapcsolatos szakirodalom elmélyült ismerője (mint ezt dolgozatának hivatkozási apparátusa és utaláshálója tanúsítja példásan), hanem a hagyatéki szövegek tájékozott olvasója is, aki így valóban kompetens szakemberként vághat bele a disszertáció kitűzött céljának megvalósításába. Amely mindennek köszönhetően számos novumot is tartalmaz, mint pl. a *Saulus* forrásmunkák nélkül történt megírásáról szóló szerzői nyilatkozat meggyőző cáfolatát.

A dolgozat e tekintetben nem is okoz csalódást, mert egyértelművé teszi Horváth-Márjánovics Diána alkalmasságát a Mészöly-próza genetikus vizsgálatára, valamint – ahogy a dolgozat végén olvashatjuk – egy majdani kritikai kiadás elősegítésére.

A disszertáció olvastán bennem felmerülő kérdések tehát nem a tudományos apparátus és a szakmai kompetencia birtoklásának elégségességére, illetve a dolgozat által bemutatott új kutatási eredményekre vonatkoznak, hanem a disszertáció bizonyos szerkezeti megoldásait illető, és az ezekkel kapcsolatos tartalmi következményekre is kiható kérdéseket fogalmaznak meg.

Az öt fejezetből álló dolgozat felépítése logikailag világos, az egymásra épülő részek következetesen haladnak előre az utolsó, a *Pontos történetek, útközben* című mű bemutatásig. Az első észrevételem épp ezzel lenne kapcsolatban, ugyanis – talán tévesen, de – itt érzékelttem egy bizonyos törést a disszertáció ívében. Már a *Bevezetés* előzetesében azt olvassuk, hogy a dolgozat a *Pontos történetek...*-et „az első pályaszakaszhoz tartozó munkáktól lényegileg különböző, határpontot kijelölő műnek tekinti” (8. o.), megegyezően azzal a Mészölytől megidézett interjúrészlettel, mely szerint: „az a fajta realizmus, amellyel most kísérletezem, számomra azért nagyon izgalmas, mert módot ad arra, hogy más területen keressem a

többértelműség esztétikai szépségeit, melyeket *eddig a parabolában, az áttételességben tudtam csak megtalálni.*” (137. o.) És valóban, az 1970-es regény bemutatása alapján ez igazolást is nyer, hiszen a dolgozat fókuszában álló „példázatos” szövegekhez képest a *Pontos történetek...* megformáltsága egy másfajta alkotói szemlélet lenyomata, amely a parabolisztikusság mindezidáig tárgyalt formáitól igencsak eltérni látszik.

A mű kapcsán Horváth-Márjánovics Diána joggal említi a „határ” kifejezést, ám az nem csupán elválaszt, de össze is köt. Mindröviden: nem érzem kellően kidolgozottnak és láttató erejűnek annak a folyamatnak, vált(oz)ásnak bemutatását, dokumentálását és magyarázatát, amelyek a *Pontos történetek...* keletkezéséhez és poétikai megvalósulásához a korai művek példázatos formálódásmódja *felől* vezettek. Azt a kapcsolatot tehát, amely jóllehet tagadólagos módon, de mégis összeköti őket, amelyen keresztül ez az *önmagában* érdekes (és a választott módszertani szempontokkal remekül dolgozó) fejezet jobban összesimul az őt megelőző részekkel, és amely minden kétséget kizáróan indokolná szerepeltetését a disszertáció végén.

Más okból, de hasonlóképp indokolatlanul hosszadalmasnak érzem a III. fejezetet, s különösen *Műfaji variációk* című alfejezetének bizonyos részleteit. Mert teljesen logikus és szükséges megoldás a parabola általános elméleti, műfaj történeti, episztemológiai stb. kérdéseinek áttekintése annak kontextualizálása érdekében, hogy világossá váljék, milyen poétikai közegben, a hagyomány miféle befolyásoltságával szemben (és eredményeképp) hozta létre Mészöly a maga példázatoságán (is) nyugvó szövegeit. Kérdés azonban, hogy egy alapvetően Mészölyről szóló dolgozat ökonómiai arányait figyelembe véve milyen mértékben és részletességgel érdemes mindezt illusztrálni. Valóban szükséges-e a kályhától – Ezópusztól – elindulni, hogy Lessingen át eljuthassunk mondjuk a *Magasiskoláig*?

A 60-as évek magyar parabolái közül Sánta és Déry egy-egy műve emelkedik ki. *Az ötödik pecsét* és a *G. A. úr X-ben* részletes, ám kevés új megfigyelést tartalmazó ismertetését, összefoglalását olyan feleslegesen hosszadalmas, idegen anyagként érzékelttem a disszertáción belül, amely ebben a formában szintén nemigen segíti elő a mészőlyi szövegszerveződés pontosabb elhelyezését a kortárs prózavilág keretei közt. Általában elmondható, hogy a dolgozat azon részei a legsikeresebbek, amelyek kevésbé távolodnak el a genetikus kutatás irányából absztraktabb összefüggések felvázolása felé. (Mint pl. az *écriture féminine* egy roppant banális definíciójának meglepő megidézése, majd meglepően gyors visszavonása a *Pontos történetek...* kapcsán. (155.)

A disszertáció centruma, fókusza és alighanem legrevelatívabb része a IV. fejezet, amely a Mészöly-parabola genetikus kritikai vizsgálatát nyújtja. Tulajdonképpen itt nyeri el igazi jelentőségét az előző fejezetekben ismertetett hagyatéki kutatás ismertetése is, és itt tűnik fel

egy, a gondolati ívet hangsúlyozó – igaz, igen futólagos – visszautalás is az imént említett Déry-szövegrészre. (82–83. o.)

A *Magasiskola*, *Az ablakmosó*, *Az atléta halála* és a *Saulus* itt olvasható bemutatása meggyőzően bizonyítja mind a vizsgálati módszer, mind pedig a disszertáció szerzőjének szakmai hatékonyságát.

A dolgozat stilárisan tiszta, érvelése és következtetései átlátható logikai rendet követnek. A szöveget néhány elütés, betűhiba tarkítja, ezek közül talán csak a III/2. alfejezet főcímének betűhiánya igazán szembeötlő.

Mindezeket figyelembe véve a dolgozat eleget tesz a tudományos munka követelményeinek, nyilvános vitára bocsátását támogatom, Horváth-Márjánovics Diána részére a fokozat megítélését javaslom.

Dr. Szabó Gábor
habilitált egyetemi docens
SZTE BTK Magyar Irodalmi Tanszék
Szeged, 2019. 11. 06.

6. Válasz az opponensi véleményekre

Az opponensi véleményekre adott választ megelőzően szeretném megköszönni Bazsányi Sándornak és Szabó Gábornak a kritikai észrevételeket és a támogató javaslatokat. A doktori védéseken elhangzó köszönetnyilvánítás ebben az esetben nem pusztán kötelező gesztus, hanem hálám valódi kifejezője. A fenti meglátások ugyanis épp azokat a koncepcionális – s főképp az értekezés szerkezetével kapcsolatos – kérdéseket emelték ki, amelyek újragondolása az opponensi vélemények alapján lényegi segítséget biztosít a dolgozat közlésre szánt változatának kidolgozásában.

Elsőként az értekezés harmadik fejezetét érintő észrevételre szeretnék reagálni, amely Bazsányi Sándor és Szabó Gábor bírálatában egyaránt megjelenik. Mindkét opponensi vélemény – a dolgozat ökonómiai arányaira tekintettel – terjedelmesnek, illetve Szabó Gábor a vizsgálódás tárgyától távolesőnek tartja az 1960-as évek példázatos irodalmáról és a parabola műfajtörténetével kapcsolatos teoretikus kérdésekről szóló fejezetet. A szövegrész, amely a hatvanas évek tágabb összefüggésrendszerében vizsgálja a Mészöly-életmű első szakaszának darabjait, *Exkursus a kontextusról* címet viseli – tehát a fejezet valóban kitérőként, (az eredeti elgondolás szerint még szükségesnek tartott) kitekintésként íródott.

A Mészöly-művek genetikus kritikai szemléletű, filológiai kutatáson alapuló elemzését megelőzően fontosnak tartottam szólni a magyar irodalom 1950-es éveket követő prózapoétikai változásairól, mellyel összefüggésben megmutatkozik, hogy a kortárs irodalmi kontextust tekintve miért formabontó az a mészölyi írásmód, melyet aztán az irodalomtörténet-írás nóvumként, a modern magyar prózát megújító eljárásként ismert fel. Halkan említem, hogy ez a terjengősnek tartott fejezet a tervek szerint több alfejezettel bővült volna, melyekben további, a Mészöly-parabolákkal egyidőben keletkezett, ideáltipikus példázatok tárgyalása szerepelne, így Déry Tibor, Sánta Ferenc mellett például Örkény István vagy Cseres Tibor munkáinak elemzése. Az egybehangzó opponensi vélemények alapján azonban egyértelmű, hogy ezt a távlati tervet revideálok, és amennyiben az értekezés könyvvé válhat: 1.) vagy felszámolom az exkurzust, és eredményeit külön tanulmányban érvényesítem, 2.) vagy pedig megfogadom Bazsányi Sándornak a szöveg gondolatmenetére érzékenyen reagáló megjegyzését, és a szövegrész egyes szükséges meglátásait beépítem a következő fejezetbe.

Nagyon köszönöm Bazsányi Sándornak szintén az exkurzushoz kapcsolódó meglátását, miszerint *Az ötödik pecsét* kapcsolatban „nyugodtan szóvá lehetett volna tenni [...] Fábri Zoltán filmjét”. Az értekezésben tárgyalt korszak és a Mészöly-életmű vonatkozásában valóban

több alkalommal szót ejtek a filmes adaptációkról, így például: a *Húsz óra* Fábri-féle feldolgozásáról, a Kovács András által rendezett *Hideg napokról* vagy Mészöly *Magasiskolájának* Gaál István-féle megfilmesítéséről. Az irodalom és a film kapcsolatára kitérő szövegrészek szerepeltetésének fő oka, hogy a Petőfi Irodalmi Múzeum Mészöly-hagyatékának feldolgozása során számos dokumentumra bukkantam, amely a szerző filmes tevékenységéről minden eddiginél kiterjedtebb információkkal szolgál.

A hagyaték katalogizálása során kiépített adattárból, melyen 2016 és 2019 között dolgoztam, egyértelműen értesülhetünk például a *Fekete gólya* 1963-as forgatókönyv-tervezetéről, a *Holtpont* című nagyjátékfilm Elek Judittal közösen kidolgozott munkatervéről; a PIM-ben található szerződések pedig *Az atléta halálához* kötődő adaptációs szándékokról is tájékoztatnak, a megfilmesítés éveken keresztül húzódó terve pontosan nyomon követhető. Az értekezés talán túlságosan is koncentrált ezekre az új fejleményekre, ezért mulaszthattam el említeni a Sánta-regény Fábri-féle feldolgozását, amely *Az ötödik pecsét* recepcióját valóban lényegileg meghatározó munka.

Fontos reagálnom Szabó Gábor lényeglátó észrevételére, amely az értekezés szerkezeti sajátosságáról szól. Az opponensi vélemény szerint a dolgozat ötödik, *Pontos történetek, útközben* című kötetet tárgyaló fejezete – az elemzett regény prózapoétikai jellemzői miatt – önmagába álló szövegegységként értelmezendő, az értekezés ennek a záró fejezetnek a szerveződését pedig nem indokolja kellőképpen. A bírálat vonatkozó részét röviden idézem: „nem érzem kellően kidolgozottnak és láttató erejűnek annak a folyamatnak, vált(oz)ásnak bemutatását, dokumentálását és magyarázatát, amelyek a *Pontos történetek...* keletkezéséhez és poétikai megvalósulásához a korai művek példázatos formálódásmódja *felől* vezettek.” Szabó Gábor észrevétele alkalmat ad arra, hogy a *Pontos történetek*et elemző fejezet szerepeltetésének okáról, mely az értekezésben valóban csak implicit módon jelenik meg, most reflektáltan szóljak.

Az alaptézis szerint Mészöly életpályájának korszakolása nem problémamentes. Az értekezés során többször hangsúlyozott meglátás, hogy az életmű alakulástörténetének lényegi jellemzője a formai-műfaji sokféleség, az újabb poétikai megoldások érvényesítésének igénye. A disszertációban említtem például, hogy Mészöly két parabolaregényét, *Az atléta halálát* és a *Saulust* egyazon gondolati problémára adott válaszként értelmezi, ugyanakkor a *Pontos történetek*et a példázatos formálásmóddal szakító, az irodalmi realizmussal kísérletező szöveggént exponálja. A 1970-ben publikált regény szerepeltetését a dolgozatban két fő tényező indokolta. 1.) Meglátásom szerint a pályáiv diverz jellegét, amely mindvégig lényegi sajátosságként mutatkozik, különösen jól tanúsítja a példázatos regények és a *Pontos történetek*

kapcsolóelemeinek hiánya. A kutatás távlati terve a későbbi pályaszakaszokban keletkezett munkák (így például a *Film*, a *Megbocsátás* vagy a *Sutting ezredes tündöklése*) genetikus kritikai vizsgálata, és a jelenlegi koncepció szerint az életműben bekövetkezett poétikai fordulatot, a példázatos formálásmódtól való eltávolodást épp akkor tudom leginkább érzékeltetni, ha a *Pontos történetek*et az első pályaszakasszal szakító műként, a *Magasiskolával*, *Az atléta halálával* és a *Saulussal* összefüggésben értelmezem. 2.) A *Pontos történetek*, *útközben* szerepeltetésének másik, pragmatikus oka, hogy a kéziratári kutatás során a regény eddig feltáratlan, a recepció egyes állításait felülíró pretextusaira bukkantam. Az értekezésben részletesen írok arról a 496 folióból álló dokumentumról, mely a regény pretextusaként azonosítható.

A disszertáció a hagyatéki anyagok jelentőségére tekintettel szentel külön fejezetet, kiemelt figyelmet a *Pontos történetek*nek. A dokumentumok jól mutatják, hogy a 1960-as években keletkezett mű miért különbözik lényegi módon az '50-es, '60-as évek példázatos szövegeitől, így például az 1968-ban publikált *Saulustól*. A hagyatéki kutatás bizonyítja azt a – korábban egyértelműen nem igazolt – tény, hogy a mű idegen élményanyagon alapul; Mészöly a *Pontos történetek*ben felesége hangzó naplóját dolgozta fel. Az V. fejezet biztosít teret a Polcz Alaine-től származó pretextusok és a regényszöveg összehasonlító vizsgálatára, s így Mészöly átírási technikáinak elemzésére.

Nagyon örültem, hogy a *Pontos történetek* interpretációja kapcsán Bazsányi Sándor a narrátor korporalitásáról és társadalmi neméről szóló bekezdéseket jelentős dolgozatrészként értékelte. A műelemzés vonatkozó része, mely az elbeszélő semleges megszólalását állító értelmezésekkel szemben az affektusokról, a narrátor társadalmi neméről a regény többletjelentéssel bíró elemeként szól, véleményem szerint bővebb kifejtést is igényelne. A továbbiakban a szövegrész kidolgozására törekednék, és így alkalom nyílhat az *écriture féminine* csak mellékesen említett – Szabó Gábor szerint is árnyalendő – fogalmának pontosítására.

Zárásképpen a szerző műveinek külföldi publikálásával kapcsolatos észrevételre szeretnék reagálni. Bazsányi Sándor opponensi véleménye szerint a Mészöly–Polcz-levelezés közreadója, Nagy Boglárka a hetvenes évekről szól, mikor azt állítja, hogy „a küldemények megdönteni látszanak a vélekedést, miszerint Mészölyt nem érdekelte műveinek külföldi kiadása”, ezzel szemben Márton László Mészöly nyolcvanas évekbeli magatartását jellemzi. Az észrevétel fontos, az értekezésben valóban nem pontosítottam, hogy nem a '80-as, hanem a '70-es évekről szóló Márton László-mondatra utalok, miszerint Mészöly „Berlinben írta az egyik legfontosabb művét, a [1973 és 1974 között keletkezett] *Filmet*, de a kapcsolati tőke

kiépítésére nem fordított figyelmet.” (Gerőcs Péter–Dér Asia, „privát mézőly”, in *Forrás*, 2. sz. [2012]: 9–10.) A Nagy Boglárka által sajtó alá rendezett levelek és egyes hagyatékban fennmaradt szerződések pedig azt is mutatják, hogy a szerző még az 1980-as évek végén is érdekelt volt a külföldi kapcsolatok ápolásában. Itt említendő például az az 1987. február 23-ra datált, párizsi küldeményt, melyben Mézőly tudósít találkozásáról Kunderával, aki *Az atléta halála* és a *Saulus* franciaországi újrakiadását sürgeti; vagy az a szintén párizsi levél, amely Antonín Liehmmel, a francia *Lettre Internationale* folyóirat alapítójával folytatott megbeszélésről szól, e küldeményben Mézőly hangsúlyozza a találkozó fontosságát (Mézőly Miklós–Polcz Alaine, *A bilincs a szabadság legyen*, Budapest: Jelenkor Kiadó, 2017, 804.)

Válaszom végén még egyszer nagyon köszönöm opponenseimnek a kritikai meglátásokat, támogató tanácsokat, melyek saját, dolgozattal kapcsolatos kérdéseimet is számos ponton tisztázták; és itt köszönöm konzulenseim önzetlen segítségét, az éveken keresztül tartó, lelkesítő biztatás, amely nélkül ma nem állhatnék itt.

Horváth-Márjánovics Diána

doktorjelölt

PTE BTK

Irodalomtudományi Doktori Iskola

Budapest, 2019. 12. 16.

7. Szakmai önéletrajz

MTMT-adatlap (azonosító: 10053263):

<https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10053263&view=simpleList>

Tanulmányok

2017 – 2019	Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Irodalomtudományi Doktori Iskola doktorjelölt
2014 – 2017	Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Irodalomtudományi Doktori Iskola ösztöndíjas doktorandusz
2011 – 2013	Esztétika MA, a diploma minősítése: <i>jeles</i> Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
2010 – 2013	Magyar nyelv és irodalom MA – irodalomtudomány szakirány, a diploma minősítése: <i>kitűnő</i> Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
2007 – 2010	Szabad bölcsészet – esztétika szakirány, Magyar nyelv és irodalom minor BA, a diploma minősítése: <i>kitűnő</i> Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
2003 – 2007	Humán–német szak Révai Miklós Gimnázium, Győr
2003 – 2007	Zongora szak Richter János Zeneművészeti Szakközépiskola, Győr

Nyelvvizsgák

2018	angol felsőfokú komplex nyelvvizsga (Euro) (bizonyítványszám: 1996346)
2006	angol középfokú komplex nyelvvizsga (TELC) (bizonyítványszám: 733554)
2005	német középfokú komplex nyelvvizsga (ÖSD) (bizonyítványszám: 607941)

Munkahelyek

2018. szeptember –	Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet tudományos segédmunkatárs – fiatal kutató
2018. augusztus –	<i>Literatura</i> technikai szerkesztő
2018. január – 2018. augusztus	Comparative Cultural Studies Conference 2018 coordinator
2017. július – 2018. augusztus	Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet Digitalizációs Kutatócsoport retrokonverziós munkatárs
2017. december – 2018. május	Petőfi Irodalmi Múzeum Digitális Irodalmi Akadémia Mészöly Miklós szerzői oldalának gondozása
2016. július – december	Fővárosi Képtár – Kiscelli Múzeum <i>Mutató nélkül. B. A. úr X-ben.</i> Gróf Ferenc kiállítása szakmai tanácsadó
2015. október – 2016. augusztus	VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus szervezőtitkár
2015. augusztus – 2016. augusztus	Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet a <i>Literatura</i> -repertórium előkészítése
2015. január – szeptember	Jelenkor Irodalmi és Művészeti Folyóirat szerkesztőségi munkatárs
2013. szeptember – 2014. augusztus	Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Tanulmányi Hivatal ügyvivő szakértő – tanrendi referens

Szakkollégiumi tevékenység

- 2014. szeptember – 2015. június** Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Kerényi Károly Szakkollégium
mentor
- 2013. március – június** Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Wlisslocki Henrik Szakkollégium
mentor
- 2010. szeptember – 2011. június** Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Kerényi Károly Szakkollégium
operatív ügyekért felelős tanácsstag, szenior

Szakmai gyakorlat

- 2012. március – 2013. február** Jelenkor Irodalmi és Művészeti Folyóirat
szerkesztőségi gyakornok
- 2012. szeptember – 2013. január** Zsolnay Kulturális Negyed
Kommunikációs Divízió
gyakornok

Demonstrátori tevékenység

- 2010. február – 2013. június** Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Nyelvészeti Szakkönyvtár
könyvtáros gyakornok, demonstrátor

Oktatói tevékenység

- 2015 – 2017** Irodalomtudományi prozeminárium
(nappali képzés, Pécsi Tudományegyetem)
- A 20. század első és második felének magyar irodalma
(levelező képzés, Pécsi Tudományegyetem)

Szerkesztői tevékenység

- 2019. november –** A *Műhely* folyóirat kritikarovatának szerkesztője
- 2019. február – július** *Hosszmeteszet. Újvidék–Budapest konferenciasorozat*, szerkesztette Faragó Kornélia és Kappanyos András. Újvidék: Forum Kiadó, 2019; olvasószerkesztők: Bucsics Katalin, Losonc-

Kelemen Emese, Major Ágnes, Márjánovics Diána

2018. augusztus –

A Literatura 2018/2–4 és 2019/1–4 számainak
technikai szerkesztése

Ösztöndíjak

2016. október

Campus Mundi – Tempus Közalapítvány
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku;
tanulmányút

2015. június

Campus Hungary – Balassi Intézet
Rijksuniversiteit Groningen; nyári egyetem

2015. április

Campus Hungary – Balassi Intézet
Universität Wien; tanulmányút

2014–2017

PhD-ösztöndíj
Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Irodalomtudományi Doktori Iskola

2012. szeptember – 2013. június

Köztársasági Ösztöndíj

2010 – 2013

Intézményi szakmai, tudományos ösztöndíj
Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

Díjak

2015. november

Vajda György Mihály-díj
Nemzetközi Összehasonlító Irodalomtudományi
Társaság (ICLA/AILC)

2013. április

Országos Tudományos Diákköri Konferencia,
Kaposvár
Esztétika szekció, III. helyezett

2012. április

Kari Tudományos Diákköri Konferencia, Pécs
Esztétika szekció, I. helyezett

2011. április

Országos Tudományos Diákköri Konferencia,
Budapest
Esztétika szekció, II. helyezett

2010. április

Kari Tudományos Diákköri Konferencia, Pécs
Esztétika szekció, II. helyezett

Szervezeti tagság

2018 –	Mészöly Miklós Egyesület
2015 – 2019	József Attila Kör
2010 – 2013	Kerényi Károly Szakkollégium
2010 – 2015	Sensus Csoport

Konferenciárészvétel

Nemzetközi konferencián tartott előadás

2019. november	<i>MaiMagyar mesterkurzus. A kortárs próza újabb fejleményei</i> , Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest; cím: <i>A mai magyar próza nyersanyaga. Szilasi László: Luther kutyái</i>
2019. május	<i>Kánon és komparatiztika. A kánonok többszólamúsága a kelet-közép-európai kontextusban</i> , Nemzetközi Összehasonlító Irodalomtudományi Társaság (ICLA/AILC), Veszprém; cím: <i>„A szuper-realizmus hitelessége”. A Pontos történetek, útközben olvasatainak kanonizációs stratégiái</i>
2015. november	<i>Műfaj és komparatiztika. A műfajfogalom esélyei az ezredfordulón</i> , Nemzetközi Összehasonlító Irodalomtudományi Társaság (ICLA/AILC), Veszprém; cím: <i>Transztextualitás és identitás az Ugrešić-prózában</i>
2015. június	Beyond Horizons. Transmitting and Writing New Identities of Minorities and Migrants in Europe, University of Groningen; cím: <i>„Confusion of Identity”. Post-Yugoslav Novels of Dubravka Ugrešić</i>
2014. november	XIII. Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferencia, Novi Sad; cím: <i>„A didaché elrejtése”. Példázatosság az 1960-as évek magyar irodalmában</i>
2012. április	IV. Nemzetközi és X. Országos Interdiszciplináris Grastyán Konferencia, Pécs; cím: <i>Garaczi László regénypoétikája</i>
2011. november	X. Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferencia, Novi Sad; cím: <i>A Garaczi-prózapoétika változásai</i>

Országos konferencián tartott előadás

- 2018. július** Szekszárdi Magasiskola – Mészöly Miklós Irodalmi Akadémia; cím: *„a realis élet által szuggerált anyag”. A Saulus és a Pontos történetek, útközben genetikus vizsgálata*
- 2017. december** *Egyetemesség és lokalitás: Mészöly és az új magyar prózafordulat*, Budapest; cím: *Naplójegyzet, prózaforgács. Mészöly Miklós hagyatékáról*
- 2017. január** Mészöly Miklós Emléknep, Szekszárd; cím: *Mészöly-kéziratok a Petőfi Irodalmi Múzeumban*
- 2015. október** *Pontos észrevételek – Mészöly Miklóstól Nádas Péterig és vissza*, PTE BTK, Pécs; cím: *A korai Mészöly-próza és a példázatosság*
- 2015. július** Szekszárdi Magasiskola – Mészöly Miklós Irodalmi Akadémia, Szekszárd; cím: *„mindnyájan Beranek kezében vagyunk”. A mészölyi példázat*
- 2012. április** Fiatal bölcészek a tudományért, Szombathely; cím: *„A valóság kevés hajlandóságot mutat arra, hogy regénnyé álljon”. Garaczi László regényeiről*

Szakkollégiumi konferencián tartott előadás

- 2015. március** Kerényi Károly Szakkollégium, Mentorkonferencia, Pécs; cím: *Példázatosság és a Mészöly-parabola*
- 2013. április** XX. Kerényi Konferencia, PTE BTK, Pécs; cím: *„de nekem akkor se lesz történetem”. Garaczi László prózapoétikája*
- 2012. április** XIX. Kerényi Konferencia, PTE BTK, Pécs; cím: *„A valóság pöttyösnek bizonyult”. Garaczi László regényeiről*
- 2011. április** XVIII. Kerényi Konferencia, PTE BTK, Pécs; cím: *„Hát már a lábad elé sem látsz?” Franz Kafka írásainak arkhimédészi pontja*

Kerekasztal-beszélgetés

- 2019. június** *Sötét jelek – két Mészöly-premier*; résztvevők: Nagy Boglárka, Szkárosi Endre, Szolláth Dávid, Márjánovics Diána; helyszín: Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest
- 2017. június** Ünnepi Könyvhét; téma: Kiss Tibor Noé: *Inkognitó*; helyszín: Kioszk, Pécs
- 2017. május** Szilasi László és Orcsik Roland köteteinek bemutatója, moderátorok: Hovanec Zoltán, Márjánovics Diána; helyszín: Nappali, Pécs
- 2016. augusztus** Kritikai szalon; téma: Darvasi László: *Taligás*; résztvevők: Bozsoki Petra, Szolláth Dávid, Tóth Orsolya, Márjánovics Diána; helyszín: Vylyan-terasz, Villány
- 2016. május** Danyi Zoltán *A dögeltakarító* című kötetének bemutatója; helyszín: Illyés Gyula Megyei Könyvtár, Szekszárd
- 2016. április** *Pontos észrevételek* – kötetbemutató, résztvevők: Deczki Sarolta, Hovanec Zoltán, Simon Attila, Zsupos Norbert, Márjánovics Diána; helyszín: Szenes Klub, Pécs
- 2016. március** Műhely-est
résztvevők: Beszédes István, Boško Krstić, Tolnai Ottó, moderátor: Márjánovics Diána; helyszín: Zichy-palota, Győr
- 2014. október** Kritikai szalon; téma: Háy János: *Napra jutni*, résztvevők: Görföl Balázs, Szakács Emília, Vilmos Eszter, Márjánovics Diána; helyszín: Művészetek és Irodalom Háza, Pécs

Konferenciaszervezés

- 2019. december 6.** *Mészöly-interpretációk 2. Dráma és színház*, Petőfi Irodalmi Múzeum
- 2019. november 4–8.** *MaiMagyar mesterkurzus. A kortárs próza újabb fejleményei*, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, társszervezők: Deczki Sarolta, Szolláth Dávid
- 2015. március 21.** *Korszakok, műfajok, problémák*, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, társszervező: Ferenczy Nikolett

8. Publikációs jegyzék

Tanulmány

- 2019. december** „»A kétértelműség bölcsessége« – *Saulus*-pretextusok a Mészöly-hagyatékban”, *Irodalomtörténet*, 4. sz. (2019): 448–461.
- 2019. július** „»a reális élet által szuggerált anyag« – Mészöly Miklós hagyatéka a Petőfi Irodalmi Múzeumban”, *Anafora. Časopis za znanost o književnosti*, 1. sz. (2019): 223–240.
- 2017. november** „Idegenség-diskurzusok a délszláv emigráns prózában”. In *Az idegenség diskurzusai. Válogatás a Sapientia EMTE Csíkszeredai Karán 2017. április 21–22. között zajlott Idegen/Străinul/Stranger című nemzetközi konferencia nyelv-, irodalom- és kultúratudományi előadásaiból*, szerkesztette Lajos Katalin és Tapodi Zsuzsa, Csíkszereda: Státus Kiadó, 2017, 317–325.
- 2016. december** „Transztextualitás és identitás az Ugrešić-prózában”. *Helikon*, 3. sz. (2016): 437–444.
- 2016. december** „»az ember nem szabadságra termett, uram«. Déry Tibor: *G. A. úr X-ben*”. In *Mutató nélkül – B. A. úr X-ben*, szerkesztette Róka Enikő, Budapest: Fővárosi Képtár, 2016, 91–104.
- 2015. november** „»Elmondja a tanulságot, de azt már nem tudom, hogy mit«. A korai Mészöly-próza és a példázatosság”. In *Pontos észrevételek. Mészöly Miklóstól Nádas Péterig és vissza*, szerkesztette Bagi Zsolt, Budapest: Jelenkor Kiadó, 2015, 87–129.
- 2011. május** „»Milyen faluba tévedhettem? Hát van itt valami kastély?« – Franz Kafka *A kastély* című regénytöredékének hermetikussága”. In *Annona Nova*, szerkesztette Vörös Dóra, Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Interdiszciplináris Doktori Iskola, 2011, 177–194.

Kritika, recenzió

- 2019. május** „Idegen testünk. Földes Györgyi: *Test – szöveg – test. Testreprezentációk és a Másik szépirodalmi alkotásokban*”. *Reciti*. Hozzáférés: 2019. 05. 08, <http://reciti.hu/2019/5139>.
- 2019. március** „Kócolódó ördögcérna. Tolnai Ottó: *Szeméremékszerek. A két steril pohár*”. *Műhely*, 1. sz. (2019): 69–70.
- 2019. január** „Jár a képzelet, mint a huzat”. Szív Ernő, *Meghívás a Rienzi Mariska Szabadidő Klubba*”. *Tiszatáj*, 1. sz. (2019): 117–118.
- 2018. november** „A kegyvesztettség stádiumai. Reichert Gábor. *Megfelelési kényszer: Politikum és esztétikum összefüggései Déry Tibor ötvenes évekbeli művészetében*”. *Reciti*. Hozzáférés, 2018. 11. 21, <http://reciti.hu/2018/4860>
- 2018. március** „»Swifti pennára való ez a kor«. *A bilincs a szabadság legyen. Mészöly Miklós és Polcz Alaine levelezése (1948–1997)*”. *Tiszatáj*, 3. sz. (2018): 102–204.
- 2018. március** „Versifikációs kérdések. Tolnai Ottó: *Nem könnyű*”. *Műhely*, 1. sz. (2018): 70–71.
- 2018. február** „Miserere nobis. Miljenko Jergović: *Gloria in excelsis*”. *Tiszatáj*, 2. sz. (2018): 103–104.
- 2017. június** „Valahogy élni kell. Deczki Sarolta: *Fordított világ*”. *Literatura*, 1–2 sz. (2017): 137–140.
- 2017. március** „Atolnaitás. Tolnai Ottó: *Világpor*”. *Műhely*, 1. sz. (2017): 70–71.
- 2017. február** „A káosz algebrája. Faruk Šehić: *Az Una hullámai*”. *Tiszatáj*, 2. sz. (2017): 105–107.
- 2016. szeptember** „Vért köpök, Hadlaubot szavalom. Darvasi László: *Taligás*”. *Jelenkor Online*. Hozzáférés: 2016. 09. 22, <http://www.jelenkor.net/visszhang/670/vert-kopok-hadlaubot-szavalom>
- 2016. július** „Fenyvesi-assemblage. Fenyvesi Ottó: *A szabadság foglyai*”. *Műhely*, 3. sz. (2016): 69–70.
- 2016. június** „»EVA SZERETLEK '91« – Sirbik Attila: *St.*

- Euphemia*”. *Műút*, 56. sz. (2016): 111–112.
- 2016. október** „Slendrián világvége. Körösi Zoltán: *Az ítéletidő*”. *Kulter.hu*. Hozzáférés: 2019.12.12, <http://kulter.hu/2016/10/slendrian-vilagvege/>
- 2016. február** „Lemur, who are you? Garaczi László: *Wünsch híd*”. *Jelenkor Online*. Hozzáférés: 2016. 02. 22, <http://www.jelenkor.net/visszhang/574/lemur-who-are-you>
- 2015. november** „Hozott anyag. Háty János: *Hozott lélek*”. *Jelenkor Online*. Hozzáférés: 2015. 11. 02, <http://www.jelenkor.net/visszhang/514/hozott-anyag>
- 2015. március** „Apa felemel, apa elejt. Háty János: *Napra jutni*”. *Kulter.hu*. Hozzáférés: 2019.12.12, <http://kulter.hu/2015/03/apa-felemel-apa-elejt/>
- 2015. február** „Szív Ernő Művek. Darvasi László: *Ez egy ilyen csúcs*”. *Jelenkor Online*. Hozzáférés: 2015. 02. 06, <http://www.jelenkor.net/visszhang/384/sziv-erno-muvek>
- 2015. november** „Repedések és törések. Danyi Zoltán: *A dögeltakarító*”. *Felonline.hu*. Hozzáférés: 2019.12.12, <https://felonline.hu/2015/11/29/repedesek-es-toresek/>
- 2015. augusztus** „Csendélet a szürke árnyalataival. Kiss Tibor Noé: *Aludnod kellene*”. *Felonline.hu*. Hozzáférés: 2019.12.12, <https://felonline.hu/2015/08/04/csendelet-a-szurke-arnyalataival/>
- 2015. július** „Túlélő képek. Csobánka Zsuzsa: *A hiányzó test*”. *Kulter.hu*. Hozzáférés: 2019.12.12, <http://kulter.hu/2015/07/tulelo-kepek/>
- 2014. október** „Lili jön, Petra jön, Gréta jön. Grecsó Krisztián: *Megyek utánad*”. *Jelenkor* 57, 10. sz. (2014): 1130–1133.
- 2014. február** „»Miért nincs senki?!« Vörös István: *Gagarin, avagy jóslástan alapfokon*”. *Jelenkor* 57, 2. sz. (2014): 246–249.
- 2013. szeptember** „Jelentés egy majomemberről. Benjamin Hale: *Bruno Littlemore fejlődéstörténete*”. *Jelenkor*

Online. Hozzáférés: 2013. 09. 02,
<http://www.jelenkor.net/visszhang/91/jelentes-egy-majomemberrol>

2012. november

„»Semmi egyéb nem vagyok, mint irodalom«.
Maurice Blanchot: *Kafkától Kafkáig*”. *Literatura*,
4. sz. (2012): 431–435.

2012. május

„»ma elkezdődik az új életem«. Nagy Ildikó Noémi:
Eggyétörve”. *Jelenkor* 55, 5. sz. (2012): 565–567.

Tudósítás

2019. február

„A metakritikától a kultúrharzig. Kimozdulások,
kimozdítások – kánonstratégiák a kortárs irodalom
tereiben”. *Jelenkor Online*. Hozzáférés: 2019. 02.
28, <http://www.jelenkor.net/visszhang/1270/a-metakritikatol-a-kulturharzig>

2018. december

„A szarka is idomítható. Mészöly Miklós-
konferencia a Petőfi Irodalmi Múzeumban”.
Jelenkor Online. Hozzáférés: 2019. 12. 11,
<http://www.jelenkor.net/visszhang/1192/a-szarka-is-idomithato>

2015. szeptember

„Társadalmi felelősség, trashesztétika, foci.
Tudósítás a JAK-táborból”. *Jelenkor Online*.
Hozzáférés: 2019. 12. 12,
<http://www.jelenkor.net/visszhang/479/tarsadalmi-felelosseg-trashesztetika-foci>

2015. június

„Fiktum és faktum határain. Beszámoló a *The
Realities of Fiction – Fictions of Reality* című
konferenciáról”. *Jelenkor Online*. Hozzáférés: 2016.
06. 01,
<http://www.jelenkor.net/visszhang/442/faktum-es-fiktum-hatarain>

2015. október

„Műhelynapló: Pontos észrevételek. *Mészöly
Miklóstól Nádas Péterig és vissza*”. *Műút Online*.
Hozzáférés: 2019.12.12,
<http://www.muut.hu/archivum/15464>

Szövegkiadás

2018. január

„»Megszerkesztett spontaneitás«. Béládi Miklós és
Mészöly Miklós beszélgetése”. Sajtó alá rendezte, a
jegyzeteket írta Márjánovics Diána. *Jelenkor*,
1. sz. (2018): 55–62.

Szakfordítás

2020. január

J. Lo Bello, Maya. „Impressziók hajszolása. A magyar impresszionista kritika komparatív kulturális elemzése”. Fordította Márjánovics Diána.
Literatura, 3. sz. (2019): 300–312.